

Josef Škvorecký

Timeo Danaos a jiné eseje

spisy 30

Karneval spisovatelů v New Yorku (1986)	5
Neroztavení (1987)	23
Timeo Danaos (1987)	30
Případ Jazzové sekce (1988).....	39
Byl rok 1968 možný? (1988)	69
Fejeton z letošního jara (1991)	76
Nezávislost, samostatnost, svoboda (1991)	84
Viděno z dálky (1992)	91
Dobrodružství amerického feminismu (1992)	109
Osočení (1993)	122
Primus inter pares? (1997)	137
Vydavatelská poznámka.....	150
Ediční poznámka.....	153
Komentáře	159
Rejstřík	218

Josef Škvorecký

Timeo Danaos a jiné eseje

spisy 30

© Josef Škvorecký, 2007

Editor © Michael Špirit, 2007

Copyright © Literární akademie, 2007

ISBN 80-86877-23-X

Karneval spisovatelů v New Yorku

Když Jaroslav Seifert přisoudil spisovatelům funkci „svědomí národa“, vyjádřil tím, co by spisovatelé měli být a co občas snad i jsou; nikoli co byli v letech tehdy právě uplynulých a co leckdy byli, jsou a asi i budou v různých dobách a po různu na zeměkouli. Émile Zola, Ferdinand Céline i Ezra Pound byli spisovatelé, ale kdežto jeden hájil oběť antisemitismu, druhý volal po židovské krvi v době, kdy to nebyla jen metafora, a třetí se nad tou krví už prolitou nepokrytě radoval. Stejně konkrétní krev „reakcionářů a zrádců“ požadovali nejen literární trpaslíci jako Ivan Skála („Psům psí smrt!“), ale i laureát Nobelovy ceny Michail Šolochov. Jiný laureát téže ceny, Pablo Neruda, ještě ve svých pamětech vydaných dávno po odhaleních „kultu osobnosti“ s dojetím vzpomíná na svého přítele prokurátora Višinského. Spisovatelský talent zaručuje jenom schopnost psát; jinak nic.

To se znovu potvrdilo na Mezinárodním kongresu klubu PEN, pořádaném v lednu letošního roku v New Yorku. O čem se tam skoro vůbec nemluvalo, byla literatura. Musím proto souhlasit s většinou amerického tisku, jemuž se, jak s podivením konstatoval Hans Magnus Enzensberger, kongres jevil jako „menší ideologická válka, vedená tlupou negramotů – většinou cizinců – běsnících proti americké demokracii“. Hans Magnusova charakteristika amerického pohledu na kongres je ovšem ironická – mně připadá výstižná. Lze snad za gramotný projev považovat hysterická vystoupení Güntera Grasse, jež vyvrcholila touto perlou politické moudrosti? „Je kapitalismus lepší než gulagový komunismus?“ otázal se Günter. „Já myslím, že ne.“ Kdoví, zda by stejné rovnítko udělal autor *Plechového bubínku* mezi americkým kapitalismem a aušvicovým socialismem. Pochybuju. Připomínka Aušvicu by totiž poněkud pošramotila nárok jeho a jeho německých kolegů poučovat – jak to vehementně činili – Američany o demokracii.

V „menší ideologické válce“ levičáků proti Americe se vůbec projeví všechny nám exulantům, uprchlým z jejich

utopie, dobře známé příznaky pomínutí smyslů. Především to, co náš přítel Kingsley Amis kdysi nazval „selektivním rozhořčením“. A to hned první den, a to velmi kuriózně.

Selektivní rozhořčení

Na pozvání prezidenta americké sekce PEN Normana Mailera uvítal totiž účastníky oficiálním projevem americký státní sekretář George Schultz. Jak se na státníka sluší, nesnažil se být originální: řekl jen prostě a jasně několik základních pravd, jež nám jsou drahé, lidem odjakživa žijícím na *Žápadě* však zřejmě laciné. „Jednou z prvních povinností intelektuála,“ pravil Schultz, „je myslet jasně a rozlišovat. ... Zdá se mi, že učí-li nás dvacáté století vůbec něco, pak je to poznatek, jak nebezpečné je oddělovat stát od jeho historických a sociálních atributů. Je intelektuálně hazardní přehlížet řadu rozdílů mezi státy – rozdílů, které jsou rozhodující, mají-li mít debaty o politice a umění nějaký smysl.“ A dále: „Bylo by ironické, kdyby intelektuální svobodu měli oceňovat pouze v zemích, kde neexistuje, a brát ji jako samozřejmost – nebo dokonce zlehčovat – v zemích, kde kvete.“

Což obojí – přehlížení rozdílů mezi demokratickým a totalitním státem, a nezáměrně o téma svobody – předvedli mnozí západní spisovatelé na kongresu téměř ve stylu Horsta Wesela. Když Schultz například uvedl, že Američané požívají „svobody od oficiální cenzury“, sálem zazněl smích a syčení a několik obzvláště revolučních revolucionářů dokonce demonstrativně odešlo. Sotva státní sekretář skončil, rozběšnil se E. L. Doctorow (autor *Ragtime*, jenž v románě *Kniha Daniela*, podobně jako Grass, jenže po americku, neviděl žádný rozdíl mezi Aušvicem a Disneylandem) a vynadal Mailerovi, že pozval na kongres reprezentanta „ideologicky nejpravicovější administrativy, jakou kdy tahle země měla“. Symptomatické: Doctorowovi ani nenapadlo, že v sále mohou být taky lidé, jimž „pravicové“ zaměření Reaganovy vlády nevadí, nebo je jim dokonce vítané. Rozhořčoval se prostě jakoby „za všechny shromážděné“. Nebylo to v podstatě nic jiného než známé přesvědčení někdejších českých komunistů,

že třicet šest procent představuje většinu národa, tak zvanou „zdrucující“. A bylo to ovšem typicky selektivní rozhořčení. Brzo po Schultzovi oslovil shromáždění Amadou-Mahtar M'bow, senegalský předseda UNESCO. Při jeho projevu se neozývalo žádné syčení, žádné výkřiky protestu a nikdo demonstrativně neopouštěl sál, neboť nikomu nevádí, že tento pán prosazuje v organizaci UNESCO Sověty podporované tzv. licencování žurnalistů. Podle téhle vymoženosti by státy měly právo pouštět do země pouze ty novináře, které si vyberou, a pokud se jim jejich psaní nebude líbit, měly by právo odebrat jim „licenci“. Srovnejte, co řekl Schultz, s tím, za čím stojí M'bow.

Asi potom budete souhlasit s peruánským spisovatelem Mariem Vargasem Llosou, jedním z nejrozumnějších lidí na kongresu: „Proti přítomnosti pana M'bowa se zdaleka neprotestovalo tolik jako proti přítomnosti pana Schultze. Přitom, jak víte, UNESCO se postavilo proti nám vytvořením Světových pravidel pro informace (World Information Order), což je ve skutečnosti cenzura. Já proto skutečně lituji, že se neozývaly výkřiky protestu proti organizaci, která nás zraňuje.“

M'bowem se počet profesionálních politiků přítomných na kongresu zdaleka nevyčerpal. Přišel bývalý předseda kanadské vlády pan Pierre Trudeau, dnes, kdy už se nemusí ohlížet na voliče, nepokrytý obdivovatel Sovětského svazu. Dostavil se někdejší americký prezidentský kandidát George McGovern a z Rakouska Bruno Kreisky. George McGovern kongresu sdělil, že jeho porážka v prezidentských volbách jenom ukazuje, jak americký lid postrádá představivost. Nikdo z urážlivých se však neurazil touto implicitní sebechválou (jež spíše než o amerických voličích vypověděla cosi zajímavého o těch, co ho nezvolili). Korunu všemu nasadil Kreisky: mělo by se prý vyhovět všem požadavkům teroristů. A pokud jde o jejich šedou eminenci Kaddáfího? „Je to revolucionář,“ prohlásil rakouský socialista, „a já jsem evolucionista.“ Pro pana Kreiského rozdíl zřejmě zanedbatelný. Nikdo se neurazil, nikdo neprotestoval.

Přátelský potlesk přivítal také pána jménem Omar Cabezas Lacayo, jenž – kromě toho, že napsal jednu knihu pamětí – je civilním povoláním vysokým pracovníkem ministerstva vnitra lidově demokratické Nikaraguy; jinými slovy pánem přes cenzuru a přes nápravná zařízení.

O cenzuře se na kongresu mluvilo hodně a samozřejmě nejhůře dopadly Spojené státy. Barbara Parkerová z organizace People for the American Way usvědčovala sekretáře Schultze ze lži, neboť prý ve čtyřiceti šesti z padesáti států americké Unie se daly pokusy odstranit některé knihy ze školních knihoven a čtyřicet procent takových pokusů bylo „aspoň částečně úspěšných“. Na tohle zmatení pojmů jsme my ovšem už zvyklí, ale na kongresu nepřišlo nikomu nic divné. Schultz tvrdil, že v USA neexistuje „oficiální“, ústřední cenzura – to nemohl nikdo popřít –, kdežto Parkerová hovořila o „cenzuře“ vykonávané rodičovskými sdruženími. Nikdo si neuvědomil, že stát knihy nekupuje, nanejvýš je zakazuje, kdežto školní knihovny jsou normální zákazníci a mají – jako každý jiný zákazník – právo rozhodnout, co koupí a co ne. Jestliže československý stát zakáže Kunderu, Kundera nebude (kromě výtisků propašovaných ze Západu, jejichž majitelství se trestá). Jestliže dítě chtivé *Milence lady Chatterleyové* nenajde knihu v knihovně obecné školy ve Whisky Slide, zajde si do knihovny v Gin Ups, tři míle odtud, a jeho uměnímilovnost bude ukojena.

Pan Omar Lacayo není ovšem školní knihovnicí ve Whisky Slide, ale vnitřákem v Nikaragui a jejím vrchním cenzorem. Na to se ho paní Parkerová ani jiní protestanti nevyptávali. Museli přijít až lidé z tzv. východní Evropy, jako Jugoslávec Danilo Kiš a Maďar Sándor Csoóri, aby se tajného otázali, jak je to vlastně v Nikaragui s tou cenzurou. Tajný byl nucen připustit, že jeho stát nařídil „omezené omezení svobody tisku“, ale hned to svedl na Spojené státy: cenzuru zavedli ne proto, že je to zvykem ve všech marx-leninských režimech, ale protože jeho stranovládu ohrožují Spojené státy. Všim, i komunismem, jsou vini Američani.

Když proto na otázku, co říká řádění cenzury v Americe, jeden asijský autor, mluvící lámanou angličtinou, reagoval

slovy: „Co? Cenzura? V Americe?“, domnívali se pokrokoví, že asi nerozuměl.

A s chutí si z Ameriky udělali fackovacího panáka.

Prašť jako uhoď

Fackování se neslo většinou ve smyslu hesla: svět ovládají dvě velmoci, jež si navzájem nemají vůbec, ale vůbec co vyčítat. Zde se Günter Grass opět prokázal býti vynikajícím znalcem. Czesław Miłosz, polský exilový básník a nositel Nobelovy ceny, mluvil o utopiích; poznamenal, že mnozí spisovatelé se „stavějí nepřátelsky ke státům, které nenabízejí žádné utopické sliby“, a pokračoval: „V tomto století byly nepočítané milióny lidí zabity ve jménu utopií – ať už ‚pokrokových‘ nebo ‚reakčních‘ – a vždy se našli spisovatelé, kteří dodali přesvědčivé ospravedlnění takových masakrů.“ A vždycky, pokračoval Miłosz, se taky našli spisovatelé, kteří cenzurovali jiné spisovatele. „Nedávno jsem četl,“ pravil, „článek západo-německého literárního kritika, jenž oslavoval Sartra za to, jak napadl Camuse, ale vůbec se nezmínil, oč vlastně ve sporu mezi nimi šlo. Camus se dopustil zločinu zmínkou o existenci gulagu. Sartrovi velice ležela na srdci nespravedlnost v jeho části světa, ale odmítal cítit jakoukoliv lítost nad milióny obětí utracených ve jménu fraškovité historické nutnosti.“ Na to se vztyčil Günter Grass a vyjádřil pohoršení nad tím, že někteří lidé pokládají za nutné v diskusi o nepodařených utopiích pořád a pořád jmenovat Sovětský svaz. Proč prý se nemluví také o nepodařené „kapitalistické utopii“? Miłosz se mu trpělivě snažil vysvětlit, že mluvit o utopické vizi kapitalismu je prostě nesprávné. „Kapitalismus vznikl přirozeným růstem společenského života ... existuje *Natura devorans* a *Natura devorata*: Příroda, která pohlcuje, a Příroda, která je pohlcována. To je pravý opak utopie.“ Německý myslitel však nepochopil. Bůhví, jestli si kdy přečetl americké *Prohlášení nezávislosti*, které, pokud jde o sliby, nejde dál, kam kdy kapitalismus došel: slibuje Američanům „život, svobodu a cestu za štěstím“. Všimněte si: *cestu* za štěstím – nikoli *štěstí*. Cesta implikuje jakousi námahu ze strany po ní jdoucího. Utopie

slibuje *čiré*, ničím nezasloužené štěstí: „Každý podle svých možností, každému podle jeho potřeb.“ Do praktické němčiny se tohle překládá „Jedem das seine.“

Rovnice Spojené státy = Sovětský svaz se objevovala jako na kolotoči, v nejrůznějších formách a na nejrůznějších úrovních. Co si třeba pomyslet o charakteristice americké a sovětské literatury, jak ji přednesl australský autor Robert Hughes: „Moskva má socialistický realismus a jeho jásavě přesvědčivé obrazy produkce, pokroku, jednoty a dělnické třídy. New York má kapitalistický realismus a jeho jásavě přesvědčivé obrazy spotřeby, pokroku, kompetice a joggování. Obě ty metody vyžadují stejně banální vyprávění, k němuž práce spisovatelova nemá co přidat.“ Jinými slovy: není rozdílu mezi dílem Saula Bellowa nebo Philipa Rothe a dílem Antona Josifoviče Patolizalova a Josefa Antonoviče Poslušnikova. *Vsjó ravnó*. Oběma jejich vlády přikazují, jak psát. Peter Schneider podobně soudil, že jak Amerika, tak Sovětský svaz sebe pouze chválí a protivníka pouze kritizují. V životě patrně nečetl americké noviny. Když se do debaty přimísil ještě jeden Němec, Hans Christoph Buch, a zřejmě rozhořčen dosavadními odhaleními o pekle zvaném Amerika nahlas přečetl rezoluci odsuzující americkou politiku v Nikaragui, nevydržel to zas – jinak na kongresu zcela nepoliticky se projevující – Vasilij Aksjonov, podivil se, proč jsou západoněmečtí spisovatelé „tak celí říční kritizovat Spojené státy“, a poradil jim, aby „se dvakrát rozmysleli, než položí rovnítko mezi Ameriku a Sovětský svaz“. U německých *Besserwesserů* však asi nepochodil. On totiž v Sovětském svazu žil, kdežto oni ne. On je tedy předpojatý, kdežto jim jejich odstup od gulagu umožňuje objektivitu.

Největší bouři radikální nevole vyvolal však Saul Bellow, přední žijící americký prozaik. Přednesl věcnou, elegantní obranu americké demokracie, zmínil se kriticky o Marxovi a o „pošetilé náklonnosti amerických spisovatelů k odcizení“. Kdežto v Evropě a jinde se teoretizovalo, „americká střední třída,“ řekl, „se zabývala touhami zdravého rozumu, jako je ošacení a střecha nad hlavou“, a načrtl vývoj americké

společnosti ke stále většímu blahobytu a stále větší svobodě. Vše, co tvrdil, je možno doložit statistikami a známými fakty z historie. Se zlou se přirozeně potázal. Vyskočil opět skákvý Günter Grass a na reakcionáře se obořil. „Před třemi lety, když jsem byl v New Yorku, navštívil jsem jižní Bronx,“ pravil. „Rád bych slyšel, co by vašim slovům řekli lidé v jižním Bronxu, kteří nemají střechu nad hlavou, kteří nemají co jíst ani možnost užívat svobody, jakou máte vy nebo jiní lidé v téhle zemi.“

Všimněte si: zacházení s miskitskými Indiány v Nikaragui, zavedení cenzury v té zemi, pronásledování odborů a církve, to vše se pomine jakožto nepodstatné pro *celkové dobro*, jež sandinisté přinášejí „lidu“, tj. velké většině. Když však Američan hájí svou zemi, že velká většina se v ní, díky demokratickému systému, těší svobodě a vysoké životní úrovni, vytáhne se na něho – abych se vyjádřil jako Karel Marx – lumpenproletariát z jižního Bronxu. Selektivní rozhořčení, selektivní kladení důrazů. Po Grassovi vyskočilo ještě několik jiných, mezi nimi jihoafrický básník Breyten Breytenbach (podle vlastního životopisu, který nedávno vydal, bývalý sovětský agent v Jižní Africe. Sověti ho ovšem hodili přes palubu, a tak zakusil několik let jihoafrického vězení) se známou tezí, že „svoboda a prosperita Spojených států spočívá *možná* [podtrženo mnou] na nesvobodě, chudobě a vykořisťování v mnoha velkých oblastech světa, včetně Jižní Afriky“. Tuto tvrdošjnou tezi už mnohokrát vyvrátily studie a statistiky – viz články Oty Ulče a jeho román *Špatně časovaný běželec* –, ale západní radikálové přijali zřejmě za své heslo někdejší slavný výrok Antonína Novotného, že *nebudeme poklonkovat před fakty*.

Když se levičáci vyřádili, Saul Bellow klidně a opět věcně odpověděl. „Mluvil jsem o situaci většiny obyvatelstva v Americe. Nepokoušel jsem se zmínit o každé výjimce, o níž bych mohl mluvit.“ Těm čtenářům, kteří by snad Bellowa podezírali z nedostatku sociálního citu, doporučuji jeho román *Dean's December*. Nikdo z levičáků se tak podrobně a s takovou sympatií nezabývá dnešní americkou chudinou. Takový Doctorow například neustále píše o minulosti: o minulém

století, o krizi třicátých let apod. „Samozřejmě že existují výjimky. Jenom jsem prostě řekl, že filosofové svobody sedmnáctého a osmnáctého století položili základ ke struktuře, jež vytvořila společnost celkem vzato svobodnou a celkem vzato příkladně prosperující.“ Bellow také vytkl svým kritikům, že „opustili jazyk umění“ a přiklonili se k „žargonu televizních hlasatelů a k žargonu padesát a šedesát let staré radikální militantnosti“. Edward Rohstein k tomu v článku v *The New Republic* (24. dubna 1985) připojil: „V roce 1948 napsal George Orwell: Být dnes protiamerický znamená hulákat s tlupou výtržníků.“ Chování radikálů *à la* Günter Grass na kongresu poskytlo dobrou ilustraci Orwellova postřehu. Nechci však vzbudit dojem, že to byli jenom Němci, kdo se otírali o Strýčka Sama. Věrní své tradici, zúčastnili se fackování – a to v hojném počtu – i Američani. Prokázali přitom jednak svůj, rovněž tradiční, nedostatek historického smyslu, jednak nevyléčitelný idealismus. Tak třeba Toni Morrisonová, u kritiků i finančně nad jiné úspěšná černá autorka: „Kdybych byla žila tím životem, jaký pro mne *od počátku plánoval* [podtrženo mnou] stát, i kdybych byla Homérem, žila bych a umřela v něčí kuchyni a v životě bych nenapsala ani slovo.“ Buď je to od pohledné Toni čirá demagogie, nebo čirá neznalost dějin. „Od začátku“ amerického státu se otroctví připouštělo jenom jako okolnostmi vynucené zlo a mezi představiteli americké Unie bylo odjakživa velké množství těch, kteří „od začátku“ plánovali jeho zrušení. Potom taky došlo k čemusi, čemu se říká Občanská válka: válka vedená ve jménu amerického státu, za jednotu tohoto státu, již však tento stát nebyl ochoten přijmout za cenu další existence otroctví. V řadách armády Unie padlo ve válce 375 000 v naprosté většině bílých vojáků (mezi nimi i řada Čechů), také za to, aby Toni Morrisonová nemusela celý život trávit v cizí kuchyni. Lze na takové věci, byť i v ideologickém zápalu kongresu PEN klubu, zapomínat? Toni zapomíná. Zcela ahistoricky například uvádí, že „každý zákon tohoto státu ... měl za cíl udržet mě v negramotnosti – měli bychom mít stále na paměti, že číst nebo učit se číst byl pro můj lid zločin, trestaný každou

autoritou – legální i nelegální“. Tady zase Toni směšuje americkou Unii s konfederovanými státy amerického Jihu, které už sto dvacet let neexistují, a ani tam nebylo učit černochoy číst trestné ve *všech* státech.

Americký idealismus: dle Rosy Styronové řekl sekretář Schultz ve svém projevu, že pro pouhé názory americká vláda neodmítne povolení vstupu do Spojených států nikomu. Ihned na něho vytáhli tzv. Zákon McCarrana-Waltera z roku 1952 a sekretář to slíz. Nic nepomohlo, že ve jmenovaném projevu ve skutečnosti řekl: „Spojené státy jsou nejotevřenější společnost na světě. Samozřejmě, dokonalí nejsme. ... Nebylo však nikdy součástí *vládou schválené politiky* [zdůrazněno mnou] upírat někomu vízum jen proto, že nesouhlasí se Spojenými státy nebo s některým z jejich politických opatření. ... Žádná odmítnutí se nikdy nezakládala na abstraktních názorech žadatele. ... Chci ovšem říci zcela otevřeně, že odmítneme vstup do země osobám, které svými činy podřívají náš systém, u nichž je pravděpodobné, že se budou zabývat špionáží nebo vybírat peníze pro naše nepřátele, nebo jim jinak pomáhají. Příslušná rozhodnutí činí lidé, a ti jsou omylní, ale činí je v dobré víře a v souhlase s platnou politikou, jež sleduje naše národní zájmy. ... Toto shromáždění je pouze jedním z mnoha svědectví o tom, jak jsme oddáni zásadě udržet svobodnou výměnu myšlenek.“

Kdo se rozhlédl po sále, musel dát sekretáři Schultzovi za pravdu. Ne ovšem Rose Styronová. Ohnala se hned skutečností, že pouze jednorázové, nikoli permanentní vstupní vízum dostali takoví účastníci kongresu jako Mohamed Darwish, Jorge Amado, Gabriel García Márquez, a že Farley Mowatovi bylo v roce 1985 vízum zcela odepřeno (nezmínila se, že po protestu byl Mowatovi vstup do USA povolen).

Co je to za lidi? Darwish je palestinský básník s úzkými vztahy k PLO. Jorge Amado je laureát Stalinovy ceny. Prý k ní přišel nevinně: psal jenom sociálně kritické romány, což je možné. García Márquez, laureát zas Nobelovy ceny, je zcela otevřený poputčik marxleninistů, dobrý přítel Fidela Castra. Farley Mowat, kanadský autor například knihy *Sibir*,

kde líčí krásy budování Sibiře, pokládá zprávy o gulagu za přehnané. Jak vysvětlí Solženicyn, ptal se v dopise zaslaném kdysi torontskému *Toronto Star*, že jej, ještě jako vězně, vyléčili z rakoviny, když to tam podle něho bylo tak zlé? Mowat je také horlivým zastáncem oficiálních styků Svazu kanadských spisovatelů se svazy z lidových demokracií a ze SSSR (viz články Jana Drábka a můj v *Žápadě* č. 2/1983, s. 17). Dejme tomu, že politické názory těchto pánů jsou pouze abstraktní; že nepřátelům Ameriky nijak nepomáhají; že u nich není nejmenší nebezpečí špionážní nebo fyzlovské činnosti; že přesto, že to jsou zjevní nebo skrytí marxleninisti, dá se jejich slovu věřit. Vláda Spojených států jim zřejmě uvěřila, protože vízum – byť jen jednorázové – dostali. Což všechno vede k širší filosofické otázce, o níž se debatuje už dlouhá desetiletí a která zřejmě nikdy nebude vydebatována: Má demokracie právo bránit se proti nedemokracii způsoby, které někteří demokraté pokládají za nedemokratické? Je oprávněná zásada, že demokracie má platit jen pro demokraty, tj. pro lidi, jejichž přiznaným cílem není demokracii zničit? A je-li tato zásada správná, neměly by se zakázat politické strany, jako jsou Komunistická strana USA nebo Americká nacionálně socialistická strana?

Já – po zkušenostech svých a nás všech – věřím, že je ta zásada správná, ale že je rovněž správné, že ve Spojených státech se ty partaje nezakazují. Důvod není logický, ale pragmatický. Co se zakáže, je zakázané ovoce. Kvůli němu ztratili lidé jediný ráj, který kdy existoval a který kdy bude existovat.

Jedna věc je ovšem zakázat komunistickou partaj, a jiná je odmítnout vízum dobrým kamarádům komunistických diktátorů a nadšeným obdivovatelům země, kde se prostírá souostroví gulag. Vzpomínám si, jak asi v polovici šedesátých let přijela do Prahy australská spisovatelka Dymphna Cusacková s manželem. Bylo to v době, kdy už se československá kompartaj začala silně odklánět od sovětské ortodoxie, zejména v osobnostech svých členů-spisovatelů. Sotva se Cusackovi ubytovali v hotelu, už přispěchal soudruh manžel na sekre-

tariát svazu spisovatelů a úřadujícího sekretáře, o němž se z jistých důvodů, jež nemohu uvést, domníval, že je spolehlivý stalinista, se tázal, kam má podávat hlášení o svých setkáních s českými spisovateli. Australský marxleninovec totiž usuzoval, že k němu, jakožto k anglicky mluvícímu západákovi, pojmou reakční autoři důvěru, budou se mu svěřovat se svými politickými názory, a ty jistě budou zajímat příslušné příslušníky příslušného ministra.

Je snad prokazatelně jisté, že manželé Cusackovi byli mezi marxisty, poputčiky a obdivovateli výjimkou? Že jenom oni byli ochotni vykonávat v cizí zemi takovouto abstraktní činnost?

Mlčící většina

Zatím jsem patrně vzbudil představu, že kongres PENu byl mumraj stalinistů, poputčiků, antiamerických Němců a amerických naivek. Musím ji poopravit.

Protože Amerika fungovala jako fackovací panák, museli mít fackovači taky opak: idol nevinné dokonalosti k postavení na piedestal. Postavili naň samozřejmě Nikaraguu. Jak je to jejich zvláštním zvykem, zcela zapomněli na dlouhou řadu svých předchozích idolů: na SSSR, na Čínu řečenou lidovou, na Albánii, na Vietnam, na rovněž lidovou Kambodžu, na Kubu atd. atd. Všechny tyto idoly sice ztratily panenství, nepěkně znásilněny politickou realitou, ale nevadí. Nevadí ani, že nevinností zářící Nikaragua radikálně okleštila občanské svobody, jejichž nejmikroskopičtější omezení by v Americe nepochybně vedlo ke svržení vlády nebo přinejmenším k *impeachmentu* prezidenta; že její vládnoucí junta dnes už nepředstírá specificky středoamerickou národní revoluci, ale veřejně se hlásí k marxleninismu (to vysvětlují její američtí apologeti tak, že ji k marxismu vlastně donutila Reaganova politika); že nemilosrdně likviduje všechny skutečné nemarxisty, kteří jí vydatně a často rozhodujícím způsobem pomohli v boji proti Somozovi; že omezila práva dělnických odborů a katolické církve; že deportovala Indiány kmene Miskito z jejich staletých sídlišť, a pokud se bránili, neváhala je zmasakro-

vat (sandinisté to omlouvali tím, že se unáhli). Nevadí, že kdyby tisícinu toho provedl třeba v San Salvadoru Duarte, byl by laudátory nikaragujské junty jednohlasně prohlášen za fašistu. Nic nevadí; a tak Hans Christoph Buch přečetl zmíněnou rezoluci proti ďáblu Reaganovi a vyzval kongres k podpisům. Těch podpisů se nakonec sešlo 149.

Kongresu se zúčastnilo 700 spisovatelů.

Odečteme-li od toho 149, zbývá 551 spisovatelů, tj. téměř devětasedmdesátiprocentní většina.

Mlčící většina.

Selský rozum

Až na to, že tak docela nemlčela, a proti plamenným projevům marxismu se na kongresu uplatnil taky klidný selský rozum.

Nečekaně i u autorů, kteří jinak mají pověst krajních radikálů. Jako ledová sprcha (na levé radikály) proto působily třeba faktické poznámky černošského prozaika Ishmaela Reida, že americký stát a jmenovitě Reaganova administrativa „získaly programy, jako je Státní nadace pro umění, lepší vysvědčení než literární establišment. ... Dnešní [tj. Reaganova] administrativa, režim, který někteří pokládají za pravicový, má ve svých řadách víc nebělochů než americká literární organizace.“ Právě „vzrušení v sále“ způsobil také jeho útok na momentálně levičáky nejvynášenější román černošské autorky Alice Walkerové *Purpurová barva* (*The Color Purple*), neboť film natočený podle něho „vyvolal v život nejhorší kampaň proti černošským mužům od dob spisovatelů otrokářské Konfederace“. Román je totiž příběhem černošské ženy, která, zklamána a opuštěna svými muži, přikloní se k lesbianismu. Radikály nepotěšil ani slavný John Updike, jenž prohlásil, že „si hlavně přeje, aby vláda ... i nadále zaručovala svobodu projevu, kterou zakladatelé amerického státu příslibili svým občanům. To je až dost, a to úplně stačí.“ A levé liberály týž Updike přímo rozzuřil, když velmi konzervativně usoudil: „Vládní peníze v umění mohou, obávám se, umělce pouze odvést od odpovědnosti najít si skutečný trh pro své

produkty, konkrétní obecenstvo pro své výkony. To je především pravda o literatuře, již lze vytvářet lacino a která od vynálezu knihtisku je populárním uměním, tj. uměním, jež hledá podporu zdola, nikoliv shora.“ Příjemně (nebo nepříjemně, jak koho) překvapila také Isabel Allendeová z Chile, když velmi nesmlouvavě vedla dělicí čáru mezi demokracií, která „dovoluje vzpouru, zvědavost, výzvu k boji, neuctivost, což všechno jsou přirozené požadavky téměř všech umělců“, a mezi diktaturou, jež „brutálně vnucuje umělcům oficiální kritéria“ – což se o vládě Spojených států neodvážil tvrdit ani nejnekritičtější obdivovatel Nikaraguy.

Nepřekvapily, ale pro většinu obecenstva byly příjemné hlasy autorů, kteří se otevřeně ujali obrany demokracie, té bez přívlastků, protože na vlastní kůži zažili tu s přívlastky. Západní radikálové ten rozdíl neznají, anebo, pokud vyzařují některou barvu rudého spektra, neuznávají, že demokracie bez přívlastků vůbec existuje. Buď je „buržoazní“ (a ta je *de facto* diktatura), nebo je „lidová“ (zvaná také diktatura proletariátu, *de facto* ale demokracie: „nejširší možná v třídní společnosti“, jak jsme se učivali v kursech bludů). Jako příklad pokrytectví generála Pinocheta uvedla Isabel Allendeová Pinochetovu kategorii přívlastkové demokracie: „totalitní demokracie“. Není zřejmě honěná v marxismu, protože jinak by si uvědomila, že to není žádný kontradiktorický vynález pravcového generála, ale jenom jiný pokrytecký termín pro „lidovou“ demokracii, jež je dle definic ze školení také diktaturou. Jestli je demokratičtější demokracie „lidová“, nebo „totalitní“, to nevím. Snad by to mohl posoudit některý čtenář *Západu*, který zažil jak Novotného, tak Pinocheta.

Leví liberálové, kteří existenci bezpřívlastkové demokracie na rozdíl od radikálů více méně připouštějí, jsou většinou oběťmi představy o bližší nedefinovaném Státu. Ten je vždy hrozný a vlastně na celém světě stejný. Extrémní plod tohoto abstraktního nebo, jak by řekli marxisti, od skutečnosti odtrženého názoru je rovnítková teorie hlásaná Grassem. Jemu, za všechny z tzv. východní Evropy, připomněl polský spisovatel Adam Zagajewski, že „člověk nemusí být zrovna spiso-

vatel, aby věděl, že stát dnes existuje přinejmenším ve dvou inkarnacích: totalitní a demokratické. O státu nelze říct nic, co by nebylo pitomé nebo nesmyslné, pokud člověk nerozliší aspoň tyhle dva druhy toho zvířete.“ Abeceda, kterou se účastníky kongresu snažil naučit státní sekretář Schultz. Abeceda ale většinou jen pro nás, kteří jsme poznali azbuku. Většinou, ne však docela. Jedním z nejvýmluvnějších obránců distinkce byl autor z té oblasti světa, kde se na ni nejvíc zapomíná, už zmíněný Mario Vargas Llosa z Peru. „Velmi velcí spisovatelé,“ řekl, „dokážou být naprosto slepí v politických záležitostech a dají celou svou prestiž a celou svou imaginaci do služeb něčeho, co nakonec jejich dílo a jejich povolání zničí. ... Demokracie,“ pokračoval, „je průměrný [mediocre] systém, ale systém nad jiné potřebný.“ Systém, který na rozdíl od názoru pana Grasse nezplodil v tomto století nic, co by se jen vzdáleně dalo přirovnat ke gulagu. Potom s pravou latinskou vášní napadl peruánský romanopisec své kolegy z jižní Ameriky, kteří často projevují opovržení právě tím systémem, jenž jim dává první předpoklad jejich umění, to jest svobodu. Na téma svobody navázal Adam Zagajewski a obrátil se k západním kolegům se zajímavou myšlenkou: „Jste svobodní, a jestliže jste spisovatelé, měli byste se pokusit svou svobodu vyjádřit. Projev svobody je právě tak důležitý jako svoboda projevu. Souvisí se samým vědomím skutečnosti.“

Potom už demokratičtí spisovatelé uváděli jen konkrétní příklady rozdílů mezi státy. Mnoho lidí na Západě má dodnes představu, že vznik komunismu ve východní a střední Evropě byl jaksi výrazem vůle lidu. Ta je nyní, po zkušenostech se státem proletářů, možná už jiná, zklamaná; ale, konec konců, kdysi to lid tak chtěl. Leckoho proto šokoval maďarský prozaik György Konrád, jenž zcela nediplomaticky prohlásil: „Komunistický stát s jedinou politickou stranou by se [v Maďarsku] nikdy nebyl neuskutečnil, nebýt okupace sovětskou armádou. Ta umožnila převzetí moci, jež mělo všechny známky puče. ... V Berlíně v roce 1953, v Budapešti v roce 1956, v Praze v roce 1968, ve Varšavě v roce 1980, v každé z těchto zemí lidé dokázali, že mají přinejmenším stejnou

sílu jako autoritativní národní stát a jsou schopni podřídit jej demokratické kontrole. Jejich síla však nemohla přemoci stát blokový, to jest spojené vojenské síly Varšavského paktu.“

Konstatování faktu. Fakt, který umlčel i nejhalasnější protestanty, uvedl odstupující předseda světového PENu, švédský autor Per Wästberg. Nedávno byla v Sovětském svazu odsouzena básnířka Irina Ratušinskaja za básně „pomlouvající Sovětský svaz“ k dvanácti (!) letům převýchovy pedagogy z KGB ve vězení v Saransku. Wästberg se také zmínil o moravské spisovatelce Ivě Kotrlé, jejíž byt podrobila policie pátrající po „protistátních rukopisech“ brutální prohlídce právě v den, kdy se Kotrlé narodilo dítě. Konstatování faktů.

A fakta byla přesně to, co v projevech západních radikálů chybělo a co nahrazovali jakýmsi spisovatelským mesianismem. Došlo k paradoxu: mesianismus se tradičně spojuje s Ruskem a s ruskými spisovateli. Na kongresu PENu však přítomní Rusové promlouvali věcně a faktograficky, zato oslavovatelé Nikaraguy a tupiči USA se bezostyšně prezentovali jako cosi zvláštního, lepšího: jako aristokrati ducha, ne-li bytosti málem nadpřirozené, kteří vědí všechno líp než *profanum vulgus* mlčící většiny. V jejich pojetí se spisovatel jevil jako hrdina bez bázně a hany, bojující s drakem státu, převážně amerického, a ochotný k širokému sortimentu obětí. Za všechny to nejjasněji vyjádřil americký básník Derek Walcott, zvolav: „Na tomto kongresu není jediný spisovatel, který by pro pravdu nepodstoupil i mučení.“ Nevím, jestli bych tohle mohl říct o sobě, ale Derek Walcott se zřejmě zná. Snad se taky američtí spisovatelé změnili od dob senátora Joesa McCarthyho, kdy, dle svědectví Lillian Hellmanové v *Čase padouchů* (Scoundrel Time), se před Výborem pro vyšetřování neamerické činnosti tak mnozí – promiňte, ale v češtině pro to není výstižnější slovo – pos..li, aby zachránili, praví Hellmanová, „své hollywoodské bazény“.

Byl to zase Mario Vargas Llosa, kdo kritizoval „idealizaci spisovatelů“, v jejímž duchu se neslo nemálo projevů. Svátý Mikuláš z Kanady, Robertson Davies, to přednesl s britskou *sang-froid*: „V buržoazním i v komunistickém světě, kde pro

aristokracii není už příliš obdivu, přiznává se umělci pořád ještě jakýsi statut aristokrata, neboť jeho dar jej pozdvihuje nad obyčejného občana. Umělec je výjimečný člověk. To je ovšem romantika a moudrý člověk by se měl mít na pozoru. Romantika je značně nepevná měna. Nikoli náhodou je nejnebezpečnější nemocí naší profese to, čemu C. G. Jung říká nafouklé ego. ... Spisovatel může psát jen o tom, co zná a co cítí. ... Jakmile oblékne plášť proroka nebo vůdce, ztratí do jisté míry své umění a octne se v nebezpečí proměnit se v propagandistu.“ Poté se kanadský spisovatel – nejlepší, myslím, jakého dnes naše země má – obrátil k přítomným se sarkasticky pronášenou filipikou: „Je mi odporná dnešní populární mytologie; že konec světa je za dveřmi a že je nevyhnutelný; že Bůh je mrtev a patrně nikdy nežil; že v oblasti náboženství jemně vycizelovaná nádhera teologie není o nic lepší než buranské simplifikace lidového evangelismu; že sex je konečný cíl a útěcha našeho plemene; že láska je špatný vtip a věrnost je nemožná; že každá deviace od normy je ‚alternativní životní styl‘ a nesmí se kritizovat; že čest je vždycky vydána na milost a nemilost osobnímu prospěchu; že vědecká pověra, podle níž co se nedá zvažít nebo změřit, je nehodno víry, je konečná pravda; že situace člověka, protože je absurdní, je tím pádem opovrženímhodná. Jaké to směšné hovadiny!“

Jak překrásně konzervativní inkantace! Kdo jen trochu zná současnou západní literaturu a klima liberální moudrosti, tomu je ovšem jasné, že tu Robertson Davies přednesl výčet hlavních témat dnešní módně radikální filosofie.

Největší potlesk nakonec sklidil izraelský spisovatel Amos Oz, a protože jeho řeč byla precizním shrnutím hlavních myšlenek porůznu vyjádřených jinými účastníky, předkládám ji zde téměř v úplnosti:

Představivost státu existuje pouze v představivosti některých spisovatelů, jako těch, kteří si vymysleli téma tohoto kongresu, začal Oz. Svatý Jiří a drak – něco takového museli mít na mysli, když je napadl titul „Představivost spisovatele a představivost státu“. Každý spisovatel bezbranným Solženicynem, každý drak zavilým Brežněvem nebo

zlolajným Richardem Nixonem. To se mi nelíbí. Já myslím, že některé státy jsou poměrně slušné. A stejně tak někteří spisovatelé. A některé státy a někteří spisovatelé jsou mnoha různými způsoby zkorumpovaní. Odmítám vidinu světeckého šiku spisovatelů, kteří neohroženě pochodují do boje s nelítostnou byrokracií, na obranu té spousty něžných a prostých lidských bytostí kdesi v dálce. Moje branže nejsou krásky proti zvířatům. ...

Někteří spisovatelé skutečně zemřeli v žalářích a v gulazích, kdežto jiní si lebedili u dvorů a v dačách. Většinou však ani nezahynuli mučednickou smrtí, ani si nepolepšovali lízáním holínek. Nikdo z nás jakživ nezabil draka. Mimoto: ti něžní a prostí lidé v dálce nejsou asi ani něžní, ani prostí. My – většina z nás – přece víme, jak to je. Jen si přečtěte naše knihy a přesvědčte se.

Znova a znova mě uvádí v úžas propast mezi tím, co my spisovatelé vidíme, když píšeme básně, povídky, hry, a co děláme, když formulujeme nebo podepisujeme petice, manifesty a témata pro panelové diskuse. Jako kdybychom užívali dva páry kontradiktorních očí. Zde přítomní nejsou žádná výjimka. Já nejsem žádná výjimka. Většina z nás ví pár maličností o dracích v lidském srdci. A přece, jakmile se octneme vně vlastních literárních prací, často se zdá, jako bychom věřili simplifikujícímu, nebezpečnému, rousseauovskému předpokladu, že vlády a establishmenty jsou zlotřilé – všechny vlády, všechny establishmenty –, kdežto prostí lidé se rodí čistí a něžného srdce – jeden jako druhý.

Dovolují si nesouhlasit. Stát je nutné zlo prostě proto, protože mnoho jedinců je velice schopných být velice zlí. Navíc: mezi státy jsou rozdíly. Některé jsou téměř spravedlivé, některé jsou špatné, některé jsou smrtonosné. A protože spisovatelé jsou, nebo by aspoň měli být, pracovníky v oboru jemných rozdílů a v oboru přesnosti, je naším řemeslem rozlišovat. Každý, kdo ignoruje existenci různých stupňů zla, stane se zákonitě služebníkem zla. ...

Tragédií dějin není stálé a beznadějně střetávání světeckých jedinců a ďábelských establishmentů. Je to mnohem spíš stálé střetávání poměrně slušných společností s krvavými společnostmi. Přesněji řečeno: zbabělost poměrně slušných společností, kdykoli jsou postaveny tváří v tvář bezohledným a utiskovatelským společnostem.

Před třemi měsíci jsem ve Vídni viděl pouliční demonstraci environmentalistů, kteří protestovali proti vědeckým pokusům na morčatech.

Nesli plakáty s obrazem Ježíše Krista obklopeného trpícími morčaty. Nápis hlásal: „On měl rád i je.“ Možná že měl, ale mně někteří ti protestující připadali jako lidé, kteří by byli docela dobře schopni postrálet rukojmí, aby přivodili konec utrpení morčat. Což je, do jisté míry, historie dobrodějců dnes, včera a vždycky.

Nepřipisujme démonickou představivost státu a vykupitelskou představivost sobě samým. Nepodléhejme pokušení simplifikací. Měli bychom rozlišovat zlé od horšího a od nejhoršího.

Nemlčící většina

Řekl jsem, že ze všech řečníků na kongresu sklidil Amos Oz největší potlesk. Což vlastně zneplatňuje mé tvrzení o té sedmdesáti devítiprocentní mlčící většině. Většina pouze nemluvila z tribuny; tak je tomu vždycky. Kdežto však plamenné projevy světeckých obránců masakru Indiánů kmene Miskito se setkávaly s hlasitými sice, ale nepřiliš hromadnými projevy souhlasu, diskusní příspěvky Saula Bellowa, Marii Vargase Llosy, Czesława Miłosze, Robertsona Daviese a Amose Oze odměnili přítomní potleskem zvaným bouřlivý. To je jediná řeč, jíž mlčící většina vládne při podobných příležitostech.

Takže se západními spisovateli to přece jen není tak zlé.

Nemluvě o mlčící většině voličů, kteří do Bílého domu už dvakrát poslali Ronalda Reagana.

1986

Neroztavení

Jedním z amerických mýtů – nebo spíš protiamerických mýtů – je, že v cocktailu národností a ras, který dohromady dává americký národ, se jednotlivé etnické komponenty jaksi roztaví jako v tavícím kotli (*melting pot*) a zmizí beze stopy. Zlá Amerika, která nedovede zachovat svébytnost národů, například českého, ačkoliv ten umí tak krásně zpívat a tak dokonale hrbít hřbet. Jako u všech takových mýtů, pravdy je na tom jenom půl.

Tak třeba na Sympoziu české hudby v Texasu, pořádaném v universitním městečku Bryan v rozlehlém kulturním domě Brazos Center ve dnech 14. až 16. listopadu 1986, měli překladatele. Kovbojsky vyhlížející český farmák, který stejně dobře vládl oběma jazyky českého Texasu: angličtinou a směsí americké moravštiny a laštiny. Měli ho tam proto, že někteří texasští Češi už češtinu ze „staré země“ příliš dobře neumějí, a vznikly obavy, že by třeba nerozuměli konferenciérovi moravské folklórní skupiny Podlužan, již si pořadatelé sympozia pozvali z Moravy, aby se dal porovnat původní folklór ze staré země a ztexasštělý folklór z Corpus Christi, TX. Totiž: pořadatelé Podlužana nepozvali, a jak zní původní folklór, nevím, kdoví ale, jestli jako ten podlužanský. O tom později. Farmák–interpret odvedl, jak se v Texasu říká, dobrý *job*. Dokonce mnohem lepší, než si asi sám uvědomoval. Konferenciér Podlužana nasadil totiž od počátku onen sladký tón, příznačný pro všechny, kdož jsou nuceni živit se vystupováním ponejvíce v lyrizujících fízlokracích; se rtů – abych napodobil jeho styl – mu stékala záplava slov, slov, slov. Ty pak farmák z Brazos County překládal. Asi takhle:

Konferenciér: „Drazí krajané! Se srdcem naplněným vřelou láskou a obdivem k vaší práci v daleké cizině přijeli jsme k vám z rodné Moravy, která dodnes zní melodiemi, uchovávanými perly z pokladnice toho nejdražšího, co nám předaly generace našich předků.“

Překladatel: „He says he brings you greetings from Morava. They still sing these songs over there.“ (Říká, že vám

přináší pozdravy z Moravy. Tam tyhle písničky dosud zpívají.)

Konferenciér chvíli čekal na detailnější překlad, nedočkal se, a tak znovu spustil: „Zahrajeme a zatančíme vám některé z nejkrásnějších písní, které si děvčice dosud zpívávají na moravských vesnicích, když jejich srdéčka rozechvívá láska k šohajovi. Náš soubor je poloamatérský, naše tanečnice jsou například zdravotní sestra, sekretářka, tkadlena a zubní asistentka. Jsou v našem souboru z čiré lásky k lidovým tancům naší vlasti.“

Překladatel: „They're going to sing some love songs. The dancers hold various jobs, like for instance nursing and dentistry.“ (Zazpívají pár milostných písní. Tanečnice mají různé joby, jako třeba ošetřovatelka nebo v zubařině.)

Tentokrát už konferenciér dlouho nečekal a oddal se opět slovní úplavici. Kapela nakonec hrála velice pěkně, i když nevím, jak ten poněkud monotónní původní folklór zní uším amerických Čechů, kteří už nerozlišují mezi folklórem a šlágrrem a jejichž soubory klidně po Nanynci, jež se vydala bůhvíco dělat do zelí, zapějí národní píseň, doma už vymizelou, o devíti kanárech. Nurska, dentistka, tkadlena a sekretářka tancovaly rovněž pěkně a byly pohledné. I o nich později. Nakonec největší potlesk sklidil primáš Podlužana, když předvedl virtuózní nastudování lidové písně *Orange Blossom Special*, jež ale, tuším, není moravská. Napadlo mi, zda tuto perlu národního dědictví předvádí ten sympatický Joe Venuti z Moravy rovněž před papaláštvem ve Strážnici, ale kdoví, možná že ano. Teď, když stranovláda zalígrovala Jazzovou sekci, mají pracovníci nařizováno nařizovat jazz, aby se neřeklo, že Strana je proti němu. Strana *nakonec* není skoro proti ničemu. Jenom se za její velkomyslnost musí zaplatit obětmi, někdy i krvavými.

Na závěr pořadu se konferenciér pochlubil, kde všude hráli a tančili. Pro zemi, kde cestovat za hranice není samozřejmost, ale těžce vykupované privilegium, je to asi typické: „Tyto písně jsme hráli a tančili od Helsink přes Moskvu, přes Kyjev -“ Následovala řada zeměpisných údajů, jež skončila,

myslím, Addis Abebou. Farmák–interpret přeložil: „They performed in various countries in Europe and also elsewhere.“ (Vystupovali v různých místech Evropy a taky i jinde.)

Kvůli Podlužanu se ovšem sympozium nekonalo. Byla to především vědecká konference, již zorganizoval profesor Clinton Machann z anglického oddělení Texas A&M University v College Station, TX, a současně s vědeckými přednáškami probíhala přehlídka českých kapel a pěveckých souborů z celého Texasu. Nedejte se mýlit organizátorovým jménem. Když se jeho pradědeček přistěhoval v minulém století do Texasu, bylo přirozeně Macháň. Profesor Machann je krásný příklad nepřesnosti tavícího mýtu. Nejenže neztratil zájem o svůj – jak se zde říká – etnický původ; nejenže si zachoval slušnou češtinu; nejenže zorganizoval tenhle velkopodnik; je dokonce – spolu s jiným texaským Čechem jménem James W. Mendl – autorem pozoruhodných dějin Čechů v Texasu *Krásná Amerika*. Opět se nedejte mýlit titulem knihy: je napsaná anglicky, až na ten titul. Ten titul je totiž vzat z moravské lidové písně z devatenáctého století, kterou na sympoziu zazpívalo několik souborů. Nevím, zda ji zpívají taky ve Strážnici. Sotva. Proti některým věcem Strana dosud je. Tady je text:

*V Americe sú slepice,
ty nesú vejce jak čepice.
V Americe, tam je blaze,
tam teče pivo po podlaze.
Tam se všichni sejdeme,
do Ameriky pojedeme.*

Refrén:

*Krásná, to je krásná,
to je krásná Amerika!
Krásná, to je krásná,
to je krásná Amerika!*

Píseň jistě typická pro velké oči vyhladovělých moravských vesničanů, trýzněných bídou, vrchností a policajty. Rovněž typické ale je, že jejich už dávno ne hladoví a policií netýraní potomci zpívají refrén stejně nadšeně a veřejně, jako jej asi zpívali vystěhovalci, asi potají a asi – přes ten optimismus – s pocity obav a úzkosti.

Nebudu tvrdit, že texaské pěvecké soubory mají vysokou profesionální úroveň. Nemohou ji mít, neboť na rozdíl od zubařek a nursek z Podlužana jsou to skuteční amatéři, mají taky různé *joby*, jež musejí doopravdy vykonávat, a zpívají v těch souborech čistě a opravdu jen z lásky, nebo – abych nepropadal sentimentalitě bývalého domova – protože ty písničky rádi zpívají. A tak tu vidíte nefalšované české panímámy z Dallasu v krojích (podíváte-li se blíž, najdete na sukních mezi tradičními předměty moravského folklóru, mezi holubičkami, čtyřlístky a jinou faunou a flórou z Českomoravské vysočiny, občas taky bizoní hlavu nebo ukázky květeny texaské, které ručně v Texasu zhotovují velice a svěrázně tvůrčí vyšíváčky, jejichž pýchou je, že nikdy nevyrobily dva přesně stejné kroje). Panímámy se pohupují do rytmu polky a valčíku a k tomu pějí česky, s anglickými přídechy a s texaskými nosovkami „Tcha naše pchísnička...“ atd. Má to jednu základní komponentu folklóru: dělají to, protože jim to zpestřuje život, ne proto, že to někdo nařídil nebo i jen doporučil. Naslouchal jsem se všemožným požitkem souborům jako Norbert Blazek and the Texas Folk Singers, The Gulf Coast Czech Singers, The Dallas Czech Singers, The Czech Heritage Singers of South Texas, University Czech Singers atd. Byla jich velká spousta, a stejně tak kapel, od souboru The Vrazels, který sympozium zahájil v pátek večer tancovačkou ve velkém sále The Brazos Center, přes kapelu Bob Schlichte and Friends, přes The Seaton Brass Band až po Jodie Mikula Orchestra, jejichž vystoupením na závěrečné tancovačce sympozium skončilo.

Ale nechtěl bych vzbudit dojem, že se jen tancovalo, pilo, jedlo a zpívalo. Vědecké přednášky, jež se konaly současně s praxí, přilákaly kupodivu – vzhledem k té konkurenci – to-

lik diváků, že přednáškové sály byly většinou plné. Asi proto, že přednášky byly nejen tematicky zajímavé, ale měly vysokou úroveň. Tak profesor Michael Beckerman z Washington University v St. Louis pojednal na téma „What Makes Czech Music Czech“ (Co dělá českou hudbu českou) a pronesl úvahu o „Hlase přírody v Janáčkových pozdních operách“. Profesor Zdeněk Salzman z University of Massachusetts v Amherstu mluvil o středověké české hudbě z antropologického hlediska a profesor James Leary z Wisconsin Folklife Center pronesl přednášku asi - vzhledem k tématu sympozia - nejzajímavější: „Styly českých polek v USA. Co činí texaské polky texaskými?“ Bohužel, tuhle přednášku jsem zmeškal, protože mě zaujal jeden takový polkový band, skládající se ze dvou tenorsaxofonů, z basy a z rockově vybavených bicích nástrojů, kde polky, zejména díky mladíkovi za bubny, nehorázně swingovaly. Ale tu a tam ozvalo se swingování i v písničkách předváděných soubory, například v písni „Když se šici ženili“ i v jiných. Nepochybně podvědomý americký rytmus, nikoli uvědomělé napodobování. Zmeškal jsem bohužel (musel jsem se vrátit do Toronta) i závěrečný panel o české hudbě v Texasu, jehož se zúčastnili kapelníci, zpěváci a profesoři. Ale prof. Machann slibuje, že veškeré přednášky vyjdou tiskem.

Oni ti profesoři často taky hrají. Zvláštností texaské české hudby - protože její kořeny jsou spíš moravské a lašské než české - je užívání cimbálu v kapelách. Cimbály si krajané sami vyrábějí, například truhlář Edmund Dybala, sám virtuos na ten nástroj, který na sympoziu rovněž hrál. A zahrál i profesor Kevin Hannan, velmi pěkně, a večer pak v domě prof. Machanna někteří ti cimbalisti pozorně naslouchali cimbalistovi Podlužana, neboť pod pohostinnou Clintonovou střechou se moravští profiamatéři řádně po moravsku rozšoupli. Tím nechci říct, že se dopouštěli protistátních vtipů: jenom hráli, do pozdních hodin ranních, a hráli moc pěkně.

Což mě opět přivádí k Podlužanovi. Napsal jsem, že prof. Machann Podlužana nepozval, jenže nepočítal se známým jevem socialistického kulturního vyjíždění, jež se koná

pod heslem „kus jako kus“. Na literárním kongresu v Kalamazoo se čeká příjezd třeba Bohumila Hrabala, ale dojde tam, řekněme, Alexej Pludek. Vysílající organizace, v tomhle případě Svaz českých spisovatelů, vysvětlí udivenému organizátorovi z Kalamazoo, že Pludek je přece taky spisovatel, jako Hrabal, tak co je na tom divného? Nic.

Prof. Machann pozval tedy soubor, jež osobně na Moravě slyšel a s jehož členy se sprátně se přátelil. Tím jim asi zkazil výlet do Texasu, neboť s cizinci neradno se přátelit, byť byli – nebo právě proto, že jsou – českého původu, a dokonale se v takovém kotli neroztavili ani po čtyřech generacích. Po nějakém čase bylo tedy prof. Machannovi sděleno (abych psal správně po rudoprávsku), že jím pozvaný soubor z důvodů jiných plnění nemůže přijet, ale že místo něho přijede soubor jiný, stejně kvalitní. Členové tohoto stejně kvalitního tělesa se asi utkali o letenky do Texasu obzvláště svedepě, protože, opět po čase, bylo prof. Machannovi sděleno, že ani tento soubor, plnící jistá plnění, se v Texasu neobjeví, nýbrž že se dostaví soubor Podlužan, stejně kvalitní jako oba předchozí. Tuším – nevím to jistě –, že prof. Machann osobně znal hudebního vedoucího Podlužana (nebo možná toho prostředního souboru, už nevím), ale když pozdě k ránu vystupovali rozespalcí (byli na cestě skoro tři dny) z aeroplánu, tenhle osobní přítel prof. Machanna mezi nimi nebyl. Musel zřejmě taky plnit jiná plnění. Přátelství se západáky se prostě nevyplácejí. Jiný vědec přítomný na sympoziu se mi svěřil, že hodlal založit jakousi česko-americkou hudební společnost a ve své americké naivitě se obrátil o pomoc na českou ambasádu. Ochotně přislíbili hory doly. Po čase důvěrně projevili přání, aby v předsednictvu té společnosti byli pouze nečeští Američani a krajané–starousedlíci, nikoli pouňoroví nebo posrpnoví a podobní emigranti. Američánek se podivil: „You can't do that in America!“ Mluvčí vyslanectví se rovněž podivil, proč by se tak prostá věc v Americe nedala zaonačit? Krásná Amerika.

A zatímco podlužanská kapela na cimbál, klarinet, housle a basu divoce vyhrávala – myslím, že slováckou *The Battle*

Hymn of the Republic -, povšiml jsem si tří dívek sedících jako příslovečné panenky v koutě, dívek subtilních, jak tanečnice, když je vidíte v civilu, bývávají, sedících, mlčících, nepijících. Nerska, zubařka a snad sekretářka. Zřejmě tu nikoho neznaly, byly asi z vesnice, proto ostýchavé. Přistoupil jsem k nim a přesvědčil jsem se, jak už jsem v Americe sám znal. Houby ostýchavé, byť možná z vesnice! „Můžu vám přinést drink?“ zeptal jsem se česky a setkal jsem se s pohledy upřenými do blá. Přesně řečeno, nesetkal jsem se s žádnými pohledy. Dívky jako by byly hluché, hleděly upřeně mimo mě, sice na barový stůl s lahvemi, ale bez výrazu žízně v očích, spíš s výrazem čehosi jiného. Opakoval jsem, znejistěn, otázku anglicky. To jiné v očích ještě zvýraznilo. Rozhlédl jsem se. Čtvrtá subtilní dívka stála u kapely a dychtivě se rozhlížela kolem. Tu jsem se ale už oslovit neodvážil.

Potom moje žena zaslechla, jak zubařka pravila šeptem, ale důrazně nersce: „Víš, že nám říkali, že se s nima nesmíme bavit!“

Mohu dosvědčit, že v domě profesora Machanna tento příkaz stranovlády splnila děvčata vzorně. Možná až na tu čtvrtou. Sice jsem ji neviděl bavit se s nikým - ačkoliv očividně po nějaké zábavě toužila -, ale když jsem pozdě k ránu vyšel na verandu, abych se poněkud ochladil z muziky i z bourbonské whisky, byl na obloze velký texaský měsíc a svítil na kaktusy. U zábradlí stála sama ta zábavychtivá dívka a zírala na krásnou Ameriku.

1987

Timeo Danaos

Jistě znáte legendu o trojském koni, jak je zpracována ve Vergiliově *Aeneidě*. Řeční válečníci, když nemohli ztéci hradby Troje, uchýlili se k triku. Dělalí, že uznávají porážku a jsou na odchodu, a jako oběť bohům zanechali za sebou darem velikého dřevěného koně. Trojany posedla upřímná radost, spatřovali v dárku přátelské gesto Řeků, kteří konečně uznali své omyly, a koníka za nadšeného potlesku trojských davů vtáhli do města. Jenom jeden trojský kněz s tím nesouhlasil a ve Vergilioví máme zachována jeho varovná slova: „*Timeo Danaos et dona ferentes!*“ „Bojím se Řeků, byť i přinášeli dary!“ Kněz měl samozřejmě pravdu. V bříše velikého koně se ukryli řeční válečníci. Když v noci Trojané – zpiti štěstím, že si Řekové konečně dali říct – tvrdě spali, řeční *commandos* vylezli z břicha, otevřeli brány Troje a jimi se vevalila řecká armáda a s Trojou skoncovala.

Na tuhle starou legendu jsem neustále musel myslet, když jsem, nevěře vlastním očím, četl článek Václava Táborského v minulém čísle *Západu* nazvaný *Divadlo na Vinohradech v Torontě*. Skutečně jsem nečekal tolik politické naivity od člověka, jehož statě jsem až dosud v Západu vždycky rád četl a zdály se mi prozíravé a zajímavé.

Táborský měl ze zájezdu vinohradských „*upřímnou radost*“. Našli se však prý v Torontě i takoví, kteří se ptají: No dobře – ale co Havel, Kubišová, Chramostová? Ti, dle Táborského, prozrazují „*málo smyslu pro diplomacii*“. Nemůžeme očekávat, že „*všechno půjde hned*“. Za několik let do Toronta „*třeba paní Chramostová taky přijede*“. Tato chlácholivá ujištění pak pokračují dvěma poznámkami. Jednou enigmatickou: po panu Míkovi, „*vedoucím*“ (víme přece, kdo jsou takoví vedoucí), prý Táborský vzkázal kritickou poznámku ministru vnitra: „*Když už jste chtěli zkusit, zda se podobné kulturní styky mohou dále rozvinout, nemuseli jste posílat různé neoficiální, pozorovatele, aby zjistili, kdo a co a jak.*“ Nemohu tuto pasáž číst jinak, než že Táborský ví, že rozhodnutí poslat do Toronta oficiální divadlo z Prahy předcházelo ohledávání půdy pražskými fízly. Druhá poznámka

je jasná: „*Je tu [tj. v Torontě] plno krajanů, kteří se mohou na českou kulturu podívat přímo u pramene.*“ Tím Táborský ohleduplně myslí Čechy a Slováky, kteří odpřisáhli věrnost Husákově režimu a za to dostali čs. pas, opravňující je k trvalému pobytu v cizině za předpokladu, že se budou chovat jako Husákovi řádní poddaní. Jedním slovem se jim říká upravenci. Myslím, že nebudu daleko od pravdy, vyslovím-li názor, že oni „pozorovatelé“ ministerstva vnitra se rekrutovali převážně z řad těchto upravenců, a dokonce z řad členů Nového divadla v Torontě, neboť tam je těch upravenců hodně.

Táborského článek vrcholí potom výzvou: „*Budme realisté.*“
Ano, budme realisté.

Proč přijeli?

Táborský má pravdu, když píše, že to „*bylo poprvé, kdy český profesionální soubor přijel zahrát do zámoří pro „krajany*““. Otázka, která volá po odpovědi, je, proč se tak stalo? Táborský na ni dává divnou odpověď.

V klubu kývalů zvaném Federální shromáždění ČSSR se prý „*už diskutovalo o tom, že se vztah vlády k desetitisícům Čechů a Slováků za hranicemi musí změnit*“. Proč se o tom diskutovalo a jak a proč se má tento vztah „upravit“, o tom Táborský – aspoň v článku – neuvažuje. Zdá se, že si myslí (snad ne, proboha!), že se pražské papalášstvo v rámci uvolnění rozhodlo udělat exulantům radost vysláním populární herečky do Toronta. Nevěřím, že takovéhle motivaci Táborský sám věří. Víme přece dobře – to snad příklady dokazovat nemusím –, že všechno, co komunisti dělají, dělají s úmyslem něco získat, a kdykoli komunisti něco získají, demokrati něco ztratí. Podle mě předcházelo pražskému rozhodnutí asi tohle: v Praze věděli, že Toronto je jediné město v západním světě, kde už snad třicet let existuje české divadlo, které si od přepadu naší vlasti Sověty získalo, díky talentu a obětavosti manželů Čulíkových a hereckým kvalitám některých členů souboru, neobyčejnou popularitu. Kde jinde na Západě existuje prakticky stálý československý soubor, který uvádí až šest premiér ročně? Možná že i někde existuje; fakt prostě

je, že Toronto je česká exilová divadelní metropole. To tedy nedalo Praze moc práce zjistit.

Navíc si to, řekl bych, ověřili přímo od pramene. Adolf To-
man se „rozhodl“ pozvat divadlo z Prahy do Toronta, poté co
sám byl v Praze, kde si ho pozvali na šestihodinový pohovor,
jak o tom potom vyprávěl známým. Po tomto pohovoru se
tedy „rozhodl“ a jeho „volba“ padla na vinohradské, protože
Hubačovi tu už hráli dvě úspěšné hry a hra *Generálka* má malé
obsazení.

Další zjištění, které si papaláši ověřili z jiného pramene, do-
mácího: z kartoték ministerstva vnitra. V torontském divadle
je nadměrné procento upravenců, tj. lidí zvláštního ražení,
kteří jsou ochotni k pochybným kompromisům. Například
k tomu, že zatímco přední čeští a slovenští dramatici, jako
Havel, Topol, Smoček, Klíma, Pavlíček, Uhde, Karvaš, Lan-
dovský aj., se už dvacet let v Československu hrát nesmějí, to-
rontské divadlo uvádí, dnes už téměř pravidelně, hry autorů,
kteří se tam hrát smějí.¹ Vesměs lehké komedie a detektivky,
prostě zábavný žánr. V myslích obecnstva, jež se o poměry
ve staré vlasti příliš nestará, které exilový tisk nesleduje (ně-
kdy „zásadně“, jak mi řekl nedávno jeden takový Čech, aniž
svou „zásadu“ specifikoval) a v exilu vydávané knihy nečte,
se tím posiluje falešné vědomí, že to doma s kulturou není tak
zlé. Navíc hodně těch lidí, kteří uspořádali „*standing ovation*“
pražským hercům, do *kanadských* divadel nechodí, protože
mentálně nikdy neopustili Prahu; někteří taky nerozumějí
dost anglicky nebo aspoň nechápou narážky, které v *české* hře
pochopí, a proto jim kanadské divadlo připadá nezajímavé.
V takové situaci má přirozeně nemyslící sentiment brány k sl-
zám otevřeny.

¹ Abych byl k souboru fair: ne všichni jsou upravenci, např. Čulíkovice, bez nichž by
divadla v Torontě asi nebylo, nejsou. A občas zahráli i nějakého Havla a jednoho (před-
invazního) Landovského. Fakt ovšem je, že někteří herci v takových hrách nechtějí
hrát, že ačkoliv má soubor k dispozici exilová (nebo samizdatová) vydání her lidí, jako
jsou Havel, Topol, Uhde, Landovský atd., raději si objednává divadelní texty „novi-
nek pražské scény“ od Dilie v Praze a ignoruje např. i hry exilových autorů, nejenom
řekněme sporného Kohouta, ale třeba i vynikajícího chicagského Jana Nováka, jehož
Bohemian Heaven (České nebe) se s úspěchem hrálo v O’Neillově divadle v New Yorku
už před lety. (Viz recenzi představení v *Žápadě*.)

A jsme tu krom toho my, „nerealisté“, kteří „do omrzení“ opakujeme, že komunisti doma kulturu zničili a že upravovat si vztah není realistické, ale nemorální. Zájezd Vinohrad do Toronta dal těmhle lidem (kteří si třeba vztah ani neupravili, jenom domácí věci nesledují) a ještě víc jejich mentorům z řad upravenců argument, jež jsem měl příležitost vyslechnout osobně. Použil jej jeden jinak docela slušný pán v debatě - dá-li se tomu říct debata, byl jsem dost rozčilený - se mnou: „Podívejte, pane. Vy nám tu pořád vykládáte, jak je to doma s kulturou hrozný, a my tu teď na vlastní oči vidíme tak krásný divadlo a tak hezkej kus. Navíc plnej narážek. A ta Bohdalka snad nestárne!“

Prostě čs. papalášstvo, podle mě, sleduje také tenhle cíl (kromě jiných, které neznám): ještě víc odizolovat nás, nerealisty, od stále rostoucích řad realistů, tj. upravenců, tím, že nás usvědčí z „přehánění“, ne-li přímo ze „lži“. Protože kdo měl žaludek se upravit, už se upravit, a další zdroj valut v tom množství, jako až dosud, se z tohoto triku už čekat nedá, je docela dobře možné, že Federální shromáždění ČSSR skutečně změní svou politiku vůči emigraci a napříště - za příslušné poplatky - povolí cestování do Československa i neupraveným.

S výjimkou ovšem nerealistů: lidí, kteří „vyvíjejí činnost“. Uvidíte, že mám pravdu.

Je to s kulturou doma tak zlé?

Je. Zájezd vinohradských to předvedl názorně. Především je nutné si uvědomit, že umění je dvojího druhu: reprodukční a tvůrčí. Reprodukční umění všechny totalitní vlády velice podporují, za předpokladu, že reprodukční umělci, muzikanti, zpěváci a herci, drží hubu a jsou poslušní. Pokud nejsou, tvrdá ruka Strany na ně dopadne nemilosrdně: Kubišová, Chramostová, Landovský aj. Tvůrčí umění, pokud dělá to, co tvůrčí umění odjakživa dělalo, tj. kriticky reaguje na nejpalčivější problémy doby a společnosti, totalitní režimy ničí. Tolerují pouze tvůrčí umění bezzubé, problémy obcházející nebo věnující se problémům nepodstatným, vedlejší.

Pamatujete se přece na dělení satiry na „konstruktivní“ a „destruktivní“. Pro „konstruktivní“ si lid vytvořil slovo „komunální“; „destruktivní“ je ta, která dle úst lidu „tne do živého“. Havel, Topol, Landovský, Uhde, Pavlíček atd. píší hry téhle druhé kategorie. Pan Hubač aj. hry té první. Lehké veselohry, které sice zlému režimu nepodkuřují, a nejsou to tedy hry kolaborantské, ale také jej nedráždí.

Pokud jde o hru samu a o představení, které podle Táborského bylo plné „výborných vtipů“, takže „výsledek zájezdu předčil všechna očekávání“ (tady je Táborský snad záměrně nejasný: jaká očekávání? Umělecká? Nebo to, jak se to obecnstvu líbilo?). Bůh ví, že nejsem snob, ale i když poměřuju předvedenou hru měřítky lehkých komedií, připadala mi dost ubohá. Dramaturgicky není nic lehčího než sepsat hru, která je vlastně jenom dialogem dvou protagonistů, kde si tedy autor nemusí lámat hlavu s problémy stavby dramatu, protože spoléhá, že mu to dobří a populární herci snadno zachrání. „Výborných vtipů“ jsem moc neslyšel, zato – jak mě na to upozornil ten pán, co jsem se s ním pak hádal (nebo s ním diskutoval) – ve hře bylo plno „odvážných narážek“. No, to zase nevím. Jestliže Jiřina Bohdalová v šarži ženy z lidu vykřikne, že „Všechny úplatkáře by měli zavřít!“, obecnstvo v Praze i v Torontě samozřejmě tleská. Ale je snad známo, že by Strana oficiálně úplatkářství schvalovala? Odvážná narážka by například byla, kdyby táž Jiřina vykřikla: „Když je nikdo nezvolil, ať jdou od válu!“ Což neučinila. Zato vmetla Napoleonovi do tváře cosi o svobodě. Ne že by se Napoleon v Praze nesměl obviňovat z potlačení svobody: v *Rudém právu* se z toho denně obviňují *současní* tyraní (samozřejmě s výjimkou tyranů tábora míru); pro mne bylo zarážející, že na *tuhle*, chcete-li, narážku torontské obecnstvo nereagovalo.

A herci? Bohdalová je samozřejmě výborná komediální herečka, ale co předvedla v Torontě, byla profesionálně zvládnutá šarže, do níž srdce zřejmě nevložila. Neměla je totiž do čeho vložit. Ostatní? Někteří předvedli vyloženou šmíru, jakou v Novém divadle v Torontě ani nevidíte. Ostatně, jeden prý ani nebyl herec, ale kulisák. Co byl ještě jinak, nevím.

Posuzování hereckých výkonů a úrovně představení je ovšem věc převážně impresé; taková je ale moje impresé. Připadalo mi, že vinohradští názorně předvedli, o čem v článku *Herec se vytrácí* píše pražský kritik Antonín Kropáček v samizdatovém sborníku *O divadle*, který v Praze vyšel v roce 1986. Článek přetiskly americké Proměny v 2. čísle roku 1987. Kropáček tu, mezi jiným, píše: „*Již přes dvacet let nevznikl v Praze nový divadelní organismus, nový soubor, který by [v divadelní struktuře Prahy] hledal své specifické místo. [...] Dvě generace herců neměly naději na pokus vyjádřit své stanovisko a hledat vlastní výrazové prostředky. [...] Formování souborů kolem výraznější osobnosti režiséra, autora apod. je takřka vyloučeno. [...] Herec je vyloučen ze hry, nepočítá se s ním jako se spoluvůrcem, nositelem významu a sdělení. Herectví je odsunuto zpátky do období, kdy je estetická teorie chápána pouze jako reprodukční umění. [...] Nejde teď o to, které texty, kteří autoři, které okruhy tematiky jsou tím uvedeny v pochybnost nebo přímo vyloučeny, ale o nevyslovenou, leč skutečnou hlubokou nevážnost ke světu komediantů, o nichž se s naprostou samozřejmostí předpokládá, že vděčně a ke spokojenosti provedou, co se jim povolí.*“

Nemám, co bych dodal. Kdo tomuhle nerozumí, s tím je diskuse o torontském představení kamenného (kdysi armádního) divadla z Vinohrad asi zbytečná.

Budme realisté

Představení režíroval nepřítomný Evald Schorm, který, jak píše Táborský, poslední celovečerní film natočil v roce 1969. Od té doby režíruje divadelní činohry a opery. Táborský samozřejmě ví, že Schorm, absolvent filmové AMU, o natáčení filmů zájem neztratil, ale chlácholí nás i sebe, že „*třeba se i tohle [tj. že Schorm už dvacet let dělá něco, k čemu se nenarodil] změní, když nastává to uvolnění*“. A právě tak je pro Táborského potěšitelné, že „*za několik let sem [tj. do Toronta] třeba paní Chramostová taky přijede*“.

Aby tedy bylo jasno. Může někoho po čtyřiceti letech vlády komunistů v Československu ještě nadchnout, že „*nastává nové uvolnění*“? Jde-li nám – nerealisticky – o demokracii, nemůžeme se – realisticky – radovat z uvolnění. Můžeme

a máme pocítovat *horřkost* nad tím, že herečka, která už skoro dvacet let nesmí hrát – nebo zpěvačka, která stejnou dobu nesmí zpívat –, „za pár let“ třeba bude moct přijet hrát do Toronta – a za několik dalších let, možná, jí povolí i nějaký štěk v Praze. Táborský je přece režisér a ví, že dvacetileté umlčení reprodukčního umělce se rovná jeho umělecké smrti. Dvacet let je polovina tvůrčího života. Ztrátu poloviny života nelze přejít chlácholivým poklepáním na rameno nám nerealistům, že až bude paní Chramostové sedmdesát, třeba ji zas budem moct vidět na jevišti.

To nemluvím o desetitisících zmařených životů lidí méně známých, tzv. obyčejných. Máme snad na to zapomenout?

Táborský mluví o nutnosti diplomacie asi tak, jako o tom mluví ti, kdož doporučovali jihovietnamské vládě „domluvit se“ s komunisty a kdo totéž dnes doporučují salvadorskému předsedovi vlády a jiným hlavám demokratických států ohrožovaných komunistickými guerrilami a agresí. I Afghánci se prý mají „domluvit“. Ano, na to máme v *Žápadě* různé názory. Já takovou diplomacii odmítám. V umění musí jít o zásady, nikoli o diplomacii, tím spíš, že řada statečných lidí doma na zásadách trvá a platí to za tragickou cenu, ačkoliv – jen si přečtete Havlovy aktovky – při troše diplomacie by se jim nevedlo zle.

Nemám nic proti panu Hubáčovi, tím méně proti pražským hercům. Víím, že nemám právo chtít na každém *doma*, aby se choval jako Havel nebo Vaculík. Ale od lidí v *exilu* to chtít mohu. Upravení vztahu není nic soukromého ani nevinného. Když už někteří upravenci nemohou pochopit – nebo spíš předstírají, že to nemohou pochopit –, co je na tom nemorálního, snad pochopí, že jejich zrada demokracie – myslím, že výstižněji se tomu říct nedá – může mít a má zcela konkrétní zlé následky pro jiné lidi, takže představa o „soukromosti“ takového rozhodnutí je vyvrácena. Pokud víím, švýcarská vláda, po zkušenostech s faktem, že „politici“ uprchlíci si „upravili vztah“ a jezdí do Prahy, změnila politiku udělování asyly tak, že dnes je pro uprchlíky z Československa téměř nemožné dostat ve Švýcarsku asyl. Díky realistům.

Snad jsem se příliš vzdálil od tématu, ale ono to s ním dost souvisí. Táborský píše, že „na několika oficiálních událostech [...] dokonce diskutoval s vedoucím tohoto zájezdu, ředitelem vinohradského divadla Zdeňkem Míkou“. Na torontské věži „se s ním začal bavit o ‚problému‘ emigrace. Každý jsme si o tom mysleli něco jiného, ale diskuse byla zdvořilá a civilizovaná.“ Opět nevěřím vlastním očím. Skutečně Táborský čekal, že Praha vyšle do Toronta zuřivého a arogantního hádavce, když, jak sám říká, jde o diplomacii? Poslední „nezdvořilý a necivilizovaný“ sovětský diplomat byl Chruščov (pamatujete si, jak mlátil botou do řečnického pultu v OSN?); jinak byli všichni, před ním i po něm, nadmíru „zdvořilí a civilizovaní“. A jak ví, že s. Míka si o emigraci myslel něco jiného než on, popřípadě že si o ní vůbec něco myslel? S. Míka si *musel* myslet to, co je *nařízeno*. Ostatně, po návratu do Prahy měl interview v pražském rozhlase, které v Torontě zachytil Aleš Březina, a tam čs. posluchačům vykládal, že vinohradské hrálo v Torontě pro *kanadské* obecenstvo. Že to obecenstvo byli čeští emigranti, o tom nepadlo ani slovo.

Táborský se „*přiznává*“, že „*měl ze zájezdu vinohradských upřímnou radost*“. Já se přiznám, že jsem radost neměl. Když jsem viděl torontské Čechy nadšeně aplaudovat zcela podřadné hře a podřadným hereckým výkonům jenom proto, že ta hra a ti herci přijeli z Prahy, musel jsem myslet na všechny ty nerealisty, kteří kdysi českému divadlu pomohli k úrovni skutečně hodné tradice dobrého českého umění a teď už dvacet let jsou z účasti na českém umění vyloučení. A taky na lidi z Jazzové sekce, jejichž životní dílo Strana zničila velmi nedávno. Být realistou ve smyslu, v jakém to používá Táborský, je zapomenout, přejít mlčením, být vděčný za každý drobet, který nám papaláši udrolí ze svého stolu. Při pohledu na aplaudující české Torontány jsem pochopil, jak to myslel Kundera, když mluvil o prezidentu „zapomnění“.

Pro svou osobu zapomenout odmítám. Odmítám považovat „uvolnění“ za bůhvíjaké dobro. Odmítám se radovat z toho, že za „pár let třeba“ uvidíme v Torontě zestárlé umělce, kteří za dvacet let zakázanosti ztratili hlas, techniku

a sebejistotu, a budeme jim tleskat ne za to, že nám přinesou umělecký požitek - ten už sotva přinesou -, ale ze slušnosti, z lítosti nad tím, co jim to ti reálsocialisti v Praze udělali.

Odmítám.

1987

Případ Jazzové sekce

Polopravda je horší než lež.

Michail Gorbačov, Bukurešť, květen 1987

14. prosince 1986 otiskl v *The New York Times* Kurt Vonnegut článek *Nemůže Praha nechat na pokoji aspoň jazz?* a v něm československé politiky obvinil, že se „vůči několika z nejhumnějších, nejobětavějších a nejnadanějších občanů vlastní společnosti chovají jako lidožrouti“. Narážel tu na zatčení sedmi vedoucích členů Jazzové sekce Svazu hudebníků ČSR, k němuž došlo nedlouho předtím. Za čtrnáct dní uveřejnily *The New York Times* v rubrice „Dopisy“ odpověď pana Václava Žlůvy, tiskového atašé čs. velvyslanectví ve Washingtonu. Z dopisu p. Žlůvy je na místě citovat dvě pasáže: „*Lidé z Jazzové sekce, ti ,neškodní a sympatičtí členové sekce‘, jak je charakterizuje pan Vonnegut, se zabývali zločinnou činností, totiž neplacením daní.*“ A dále: „*Nejenom že necháváme jazz na pokoji, my si jej vysoce ceníme. Jazz se v Československu hrál, byl obdivován a milován od samých začátků své evropské popularity. Tento výtvor černých Američanů je oslavován na mnoha festivalech, které se v mé zemi pořádají po celý rok.*“

Obě tahle tvrzení jsou, přesně řečeno, lži. To první (obvinění z daňového úniku) je prostá desinformace, zveřejněná před rozsudkem bez ohledu na právní předpoklad neviny. To druhé je příklad pravdy, jež se promění v desinformaci, vytrhne-li se z historického kontextu.

Začněme s tím druhým tvrzením.

Ano, to je naprosto pravda. Češi „hráli, obdivovali a milovali jazz od samých začátků jeho evropské popularity“. Vlastním ragtimovou nahrávkou *Rhapsody Rag* česko-vídeňské *Salonkapelle Hladisch*, vydanou v Praze asi roku 1913, která obsahuje zesynkopované motivy *3. uherské rapsodie* Franze Liszta. Jedním z prvních českých milovníků jazzu byl Gustav Janouch, mladistvý přítel Franze Kafky, později sám výkonný jazzman a majitel malého hudebního nakladatelství, kde se vydávaly například školy jazzové hry na různé

nástroje. Už před rokem 1930 získal nesmírnou popularitu jazzový orchestr Jaroslava Ježka z Osvobozeného divadla Voskovce a Wericha. To bylo bezpochyby nejživější, nejjazzovější, americky inspirované a nejradikálnější antifašistické hudební divadlo v Evropě (Hitler chtěl na čs. vládě, aby je zavřela), bohužel však, protože používalo nesrozumitelného jazyka, na rozdíl od germánsky vážného Brechta, za hranicemi země neznámé. V roce 1937 natočil Joe Turner (nikoli Big Joe Turner, ale klavírista z Baltimore) *Joe Turner Blues s Orchestrem Gramoklubu* Jana Šímy a po mnoha letech na tyhle ne tak úplně beznadějně „hot“ jazzové pionýry vzpomenul slovy: „*To byla nejhörší kapela, sjakou jsem v životě hrál.*“ V roce 1939 zorganizoval svůj swing band Karel Vlach a nastoupil dlouhou jazzovou kariéru, jež mu nakonec, v sedmdesátých letech, vynesla titul „zasloužilého umělce“. Téhož roku natočila Inka Zemánková, vrstevnice a česká obdoba mladé Elly Fitzgeraldové, swingovou písničku *Ráda zpívám hot*.

Tím začaly maléry.

Dodnes neskončily. Rozsudky vynesené v Praze 12. března 1987 nad sedmi jazzovými nadšenci to potvrdily víc než jasně. Ti lidé se nezabývali „zločinnou činností“. Zabývali se nadšeneckou a spontánní kulturní činností. Jak se však praví ve starém vtipu o rozdílech mezi režimy: Co v demokracii není zakázáno, to se smí. Co v diktatuře není nařízeno, to je zakázáno.

A jak říkávali židi v Praze: Inčín song líčil pocity dívky procházející se po Broadwayi *wie sich es der kleine Moritz vorstellt*. V dälce slyší ta dívka synkopovat harlemské noční kluby, a tak spustí jazzovou písničku, protože ráda zpívá „hot“. Pro evropské pravověrné mělo slovo „hot“ v třicátých a raně čtyřicátých letech hluboce ideologický význam. Odlišovalo „pravý“ jazz od opovržením hodných bělošských napodobenin. Jimmie Lunceford nebo Chick Webb byli hot; Paul Whiteman nebo Jack Hylton nikoliv. V domácích poměrech: taneční kapela

R. A. Dvorského obvykle hot nehrála, kdežto kapely Karla Vlacha a Emila Ludvíka vždycky.

Brzy poté, co společnost Ultraphon vydala Inčin song, obsadili zemi němečtí socialisti, pevně rozhodnutí pročistit nejenom árijské rasy (podle průzkumu nařízeného Reinhardem Heydrichem Češi byli čistší árijci než Sudetáci), ale i jejich jazyky. To tehdy Němci přestali poslouchat rádio a kochali se Hitlerovými skřeky z *Rundfunku* a taky už nejezdili v autech, ale přepravovali se v *Kraftwagnech* (navrhovaná česká slova, pro automobil „ježdík“ a pro motocykl „poprdáč“, se neujala a „rozhlas“ vzniklo spontánně už před německou okupací). Naneštěstí neexistovalo ani německé, ani české jednoslabičné slovo pro „hot“. Jedním z prvních literárních textů, které padly za oběť nacistické cenzury, byla proto slova Inčina naivního popěvku. Když byl autor vyzván, aby nahradil anglický výraz něčím českým, nenapadlo ho nic jiného než „z not“. Dívka, vykračující si po Broadwayi a uchvácená divokým synkopováním z Cotton Clubu, od té doby tedy ohlašovala germánskému světu, že ráda zpívá podle partesů.

„Hot“ nikoli jako hřích slovní, ale stylový se Ince stalo osudným ještě jednou, o deset let později, když na místě arbitrářů všeho na světě vystřídali německé socialisty čeští komunisté. Na koncertě v pražské Lucerně – dějišti mnoha dřívějších i pozdějších jazzových malérů – dopřála si před přestávkou jednoho chorusu ve *scatu*. Neproletářské zvuky zaslechl aktivista svazu mládeže (žije nyní ve Švýcarsku) a udělal skandál: Inka už po přestávce vystoupit nesměla, zakázali jí Prahu a vypověděli ji na „Divoký Západ“ bývalých Sudet, do pohraničí, které v raných padesátých letech bylo pořád ještě eldorádem „zlatokopů“, dobrodruhů, kariéristů, tvrdých hochů a kurev. Pořád však dopadla líp než kytarista Gustav Vicherek, jenž – deset let před Inčíným průšvihem v Lucerně – byl ze Zlína odvezen do nacistického koncentráku u Vídeň-

ského Nového Města za to, že si taky dopřával neárijského scatového zpěvu v Armstrongově verzi *Super Tiger Rag*. Asi tou dobou, kdy Inka nedobrovolně opustila hlavní město, její starý bandleader a později „zasloužilý umělec“ byl podobně poslán do vyhnanství a musel s kapelou jezdit s cirkusem, protože tvrdohlavě lpěl na své nezasloužilé muzice.

A o dvě desetiletí později, v zemi, která prý si vždy „vysoce cenila“ jazzu, vydali rozkaz, že všechny rock'n'rollové skupiny – jenom v Praze jich bylo několik set – musejí změnit své anglické názvy na názvy české. Poslušní poslechli, a tak se z *Greenhornů* stali *Želenáci*. Neposlušní neposlechli: změnili si jen svá přízemní anglická jména na jména imaginativnější, a tak se z *The Primitives* stali *The Plastic People of the Universe*. Taková drzost měla ovšem okamžitě za následek zahrnutí do *realsozialistisch* undergroundové ilegality a nakonec, v roce 1977, přivedla Plasty až do kriminálu.

Byla však ještě jedna skupina: poťouchlíci. Ti odložili angličtinu stejně jako poslušní jak v názvech skupin, tak v textech písní, a vymysleli si nová jména a nové texty, ryze české, ale taky ryze surrealistické: *Ľasná páka*, *Krásné nové stroje*, *Žabí hlen*, *Třírychlostní Pepiček*, *Dvouletá fáma*, *Slepé střevo*, *Vlna bavlna* atd. Protože ouřady milují surrealismus asi tak jako americkou muziku, po dalším desetiletí, v době pogromu na rock'n'roll v raných letech osmdesátých, použila Strana těchto „dekadentních“ a „provokativních“ jmen a „nesmyslných“ a „cynických“ textů, jež jejich nositelé zpívali, za jednu ze záminek pro své (krátkodobě) úspěšné, ale (dlouhodobě) nakonec marné pokusy vypudit ty strašné zvuky ze země, která, a to je naprostá pravda, opravdu vždycky milovala „džunglí muziku“.¹

¹ Trampoty jazzu a z jazzu odvozené hudby pod oběma diktaturami, jež v posledním půl století vládly v Československu, jsem podrobně vylíčil v několika článcích: *Red Music* (předmluva ke knize *The Bass Saxophone*, 1977, a od té doby v různých paperbackových vydáních; také česky v knize *Dvě legendy*, vydané nakladatelstvím Sixty-Eight Publishers v roce 1982, a *Mezi dvěma světy a jiné eseje*, 2004, s. 45–62), *Hipness at Noon* (The New Republic, 17. prosince 1984) a *Hipness at Dusk* (Cross Currents, 1987). Viz také redakční články v časopise Západ: *Zpráva Jazzové sekce* (1983, č. 4) a *Aféra Jazzové sekce pokračuje* (1983, č. 5) a články Vladimíry Burke v témže časopise: *Aféra vrcholí*

Ohniska odporu proti vládě Gustáva Husáka, dosazené okupační sovětskou armádou v dubnu 1969, byla v uměleckých svazech. Proto byl jedním z prvních zákonů, který odhlasoval klub kývalů známý jako československé Národní shromáždění, neblaze proslulý zákon 126/68 Sbírký zákonů a nařízení. Dal vládě (tj. partaji) neomezenou pravomoc rozpustit každou organizaci, jež by se zpěčovala „normalizování situace“, což je newspeakový výraz pro „bezpodmínečnou kapitulaci před cizí mocí“. Tenhle stanný zákon měl platit jenom do té doby, dokud se nedosáhne „plné normalizace poměrů“. Podle různých oficiálních stranických dokumentů nastal tento požehnaný stav v raných letech sedmdesátých: okolnost, jež nabyla na důležitosti v posledním kole spravedlivého zápasu Jazzové sekce.

„Staré“ svazy byly tedy promptně rozpuštěny a založeny „nové“, očištěné od všech revizionistů, sionistů a jiných myšlenkových zločinců. Kádrování, odedávna součást projednávání členských přihlášek, bylo zpřísněno tak, že do nových svazů proklouzli jen ti nejspolehlivější a nejkluzší. Původní členstvo „nového“ svazu spisovatelů sestávalo například téměř výhradně z těch, kdož se v *annus mirabilis* Alexandra Dubčeka veřejně stavěli proti reformám, většinou tedy ze starých, spolehlivých stalinistických námezdných pisálků (Josef Rybák, Ivan Skála atd.); potom z těch, kdož za Dubčeka buď měli příliš velký strach, a dávali si proto příliš velký pozor, nebo byli příliš mladí, aby se zapletli do politiky, a zůstávali proto zticha (Vladimír Neff, Vilém Závada, Vladimír Páral, Ladislav Fuks atd.); a konečně z literární sebranky, písíci podle zásady „Koho chleba jíš, toho píseň zpívej“ (Josef Jelen, Miroslav Florian atd.). Někteří z nich se taky mstili, jako

(1983, č. 6) a *Aféra – myslí si oni – končí* (1984, č. 5). Na vrcholu „liberalizace“ vyšla v Československu také výborná kniha, založená na zevrubném průzkumu, *Československý jazz* (Editio Supraphon 1967), kterou napsali Lubomír Dorůžka a Ivan Poledňák. Lidé, kteří mají zájem o události, jež zde nemohu ve všech propleteních popsat, necht' si přečtou tyto texty.

Toto je pouze náhled elektronické knihy.
Zakoupení její plné verze je možné v
elektronickém obchodě společnosti eReading

.